

УДК 338.242:334.716

Вітка Н.Є.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри статистики, обліку та економічної інформатики
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ПРОЦЕСИ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

PROCESSES RESOURCE SAVINGS OF INDUSTRIAL ENTERPRISES IN MODERN TERMS

АНОТАЦІЯ

У статті досліджуються процеси ресурсозбереження промислових підприємств в сучасних умовах, що дає змогу зробити процес ресурсозбереження ефективнішим та значно покращити ситуацію в економіці країни. Ресурсозбереження розглядається як прогресивний напрям використання природно-ресурсного потенціалу, що забезпечує економію природних ресурсів та зростання виробництва продукції при тій самій кількості використаної сировини, палива, основних і допоміжних матеріалів. Також зазначається, що мотиваційну основу ресурсозбереження складає узгодження індивідуальних, колективних і державних інтересів у питаннях використання матеріально-сировинних ресурсів. Наведено класифікацію видів ресурсозбереження на промислових підприємствах залежно від видів ресурсів, видів ресурсозбереження, стадії життєвого циклу ресурсу, стадії життєвого циклу продукції, об'єкту ресурсозбереження, рівня ресурсозбереження. Структуровані напрями впровадження принципів ресурсозбереження у таких сферах діяльності підприємства, як виробничо-технічна, організаційно-економічна, науково-дослідна, маркетингова, правова, соціальна, екологічна, інформаційна. Виділено основні стратегічні напрями ресурсозбереження, а саме комплексне використання мінерально-сировинних і паливних ресурсів; впровадження ресурсозберігаючої техніки і технології; широке використання в галузях переробної промисловості вторинної сировини; стабілізація земельного фонду, відновлення родючості землі, рекультивація відпрацьованих кар'єрів тощо; ефективне регулювання лісокористування, підтримання продуктивності лісів, активне лісовідновлення; збереження рекреаційних ресурсів при розміщенні нових промислових об'єктів. Зазначено, що аналіз стану ресурсозбереження на підприємстві повинен об'єднувати як якісний аналіз, що складається з дослідження перспектив економії ресурсів, обумовленої розвитком науково-технічного прогресу, вивчення стану ринків продукції і ресурсів, прогнозів змін попиту та пропозиції та їх впливу на економічні показники роботи підприємства, визначення необхідних умов і факторів розвитку ресурсного потенціалу підприємства, так і кількісний аналіз ресурсозбереження, що є складовою частиною загального аналізу економічного потенціалу підприємства та складається з багатьох рівнів. Зауважено, що головною рисою ресурсозберігаючої діяльності підприємства на сьогодні повинна бути орієнтація на проведення комплексу заходів, які швидко реалізуються, охоплюють різні сторони його діяльності та дають змогу досягти максимального ефекту економії, причому об'єктивні умови для їх здійснення повинна забезпечити цілісна система управління ресурсозбереженням на підприємстві.

Ключові слова: процес ресурсозбереження, промислове підприємство, класифікація, напрями, потенціал.

АННОТАЦІЯ

В статье исследуются процессы ресурсосбережения промышленных предприятий в современных условиях, что позволяет сделать процесс ресурсосбережения эффективным и значительно улучшить ситуацию в экономике страны. Ресурсосбережение рассматривается как прогрессивное направление использования природно-ресурсного потенциала,

обеспечивает экономию природных ресурсов и рост производства продукции при том же количестве использованного сырья, топлива, основных и вспомогательных материалов. Также отмечается, что мотивационную основу ресурсосбережения составляет согласование индивидуальных, коллективных и государственных интересов в вопросах использования материально-сырьевых ресурсов. Приведена классификация видов ресурсосбережения на промышленных предприятиях в зависимости от видов ресурсов, видов ресурсосбережения, стадии жизненного цикла ресурса, стадии жизненного цикла продукции, объекта ресурсосбережения, уровня ресурсосбережения. Структурированы направления внедрения принципов ресурсосбережения в таких сферах деятельности предприятия, как производственно-техническая, организационно-экономическая, научно-исследовательская, маркетинговая, правовая, социальная, экологическая, информационная. Выделены основные стратегические направления ресурсосбережения, а именно комплексное использование минерально-сырьевых и топливных ресурсов; внедрение ресурсосберегающей техники и технологии; широкое использование в отраслях перерабатывающей промышленности вторсырья; стабилизация земельного фонда, восстановления плодородия земли, рекультивація отработанных карьеров и т.д.; эффективное регулирование лесопользования, поддержание производительности лесов, активное лесовосстановление; сохранение рекреационных ресурсов при размещении новых промышленных объектов. Указано, что анализ ресурсосбережения на предприятии должен объединять как качественный анализ, состоящий из исследования перспектив экономии ресурсов, обусловленной развитием научно-технического прогресса, изучения состояния рынков продукции и ресурсов, прогнозов изменений спроса и предложения и их влияния на экономические показатели работы предприятия, определения необходимых условий и факторов развития ресурсного потенциала предприятия, так и количественный анализ ресурсосбережения, который является составной частью общего анализа экономического потенциала предприятия и состоит из многих уровней. Отмечено, что главной чертой ресурсосберегающей деятельности предприятия на сегодня должна быть ориентация на проведение комплекса мероприятий, которые быстро реализуются, охватывающих различные стороны его деятельности и позволяют достичь максимального эффекта экономии, причем объективные условия для их осуществления должны обеспечить целостная система управления ресурсосбережением на предприятии.

Ключевые слова: процесс ресурсосбережения, промышленное предприятие, классификация, направления, потенциал.

ANNOTATION

This article examines the processes of resource industry companies in the current environment, which allows us to process resource-efficient and significantly improve the economic situation in the country. Resource is considered as a progressive trend of using natural resources potential, saves natural resources and increase production with the same amount of used raw materials, fuel, basic and auxiliary materials. It is also noted that the motivational basis of resource coordination of individual, collective and

public interest in the use of raw material resources. The classification of types of resource conservation in industry, depending on the types of resources, resource types, stages of the life cycle of a resource, product realization, resource object, the level of resource. Structured direction of implementing the principles of resource conservation in the areas of the company as production and technical, organizational, economic, research, marketing, legal, social, environmental, information. The basic strategic direction resource, namely complex use of mineral and fuel resources; introduction of resource-saving equipment and technology; widespread use in the process industries for recycling; stabilization of the land fund, restore soil fertility, reclamation of waste pits, etc.; effective regulation of forest management, the maintenance of forest productivity, active reforestation; preservation of recreational resources in the deployment of new industrial projects. Indicated that analysis resource in the enterprise should be combined as a qualitative analysis, which consists of the study of prospects for resource savings due to the development of scientific and technical progress, examine the state of product markets and resources, forecasts, changes in supply and demand and their impact on the economic performance of the enterprises, the definition of necessary conditions and factors of development of the resource potential of the enterprise, and quantitative analysis of resource, which is part of the overall analysis of the economic potential of the company and consists of many levels. It is noted that the main feature of resource of the enterprise today must focus on a set of measures that are implemented quickly, covering various aspects of its activities and allow the economy to achieve the maximum effect, the objective conditions for their implementation should ensure the integrity of the system resource saving management in the enterprise.

Keywords: processes resource savings, industrial enterprise, classification, directions, potential.

Постановка проблеми. Нестабільність економічного середовища з високим рівнем невизначеності потребує від сучасних підприємств уміння здійснювати необхідні зміни, перебудови, адаптуватися для забезпечення конкурентоспроможності і успішного функціонування у довгостроковій перспективі. Одним із головних завдань є виживання підприємств і збереження своїх позицій на ринку за рахунок виявлення прихованих резервів і скорочення власних витрат, тому що залучення зовнішніх інвестиційних коштів дуже ускладнено. Отже, в сучасних умовах виникає необхідність у застосуванні ресурсозбереження на підприємстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зарубіжній економічній літературі проблема ресурсозбереження розглядалася в працях К. Боулдінга, Д. Макінтоша, Д. Медоуза, Г. Одума, У. Росту, Р. Солоу, Г. Тейлора, Т. Тітенберга, Дж. Форрестера та ін. Серед вітчизняних науковців, які займалися проблемами ресурсозбереження, варто відзначити таких, як: Н. Андреева, Р. Балашова, А. Близнюк, Р. Близький, А. Бреславцев, І. Горленко, Б. Данилишин, С. Дорогунцов, М. Іванов, Н. Конищева, Н. Лебідь, С. Манюк, О. Мірошніченко, Н. Подольчак, С. Половнікова, Л. Руденко, І. Сотник, Л. Хижняк та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте варто зазначити, що в науковій літературі ще недостатньо розробленими залишаються важливі аспекти формування процесу ресурсозбереження промислових підприємств.

Постановка завдання. Таким чином, нагальним є дослідження процесів ресурсозбереження промислових підприємств в сучасних умовах, що дозволить зробити процес ресурсозбереження ефективнішим та значно покращить ситуацію в економіці країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стан, що склався в промисловості України, потребує її переорієнтації з ресурсовитратних виробництв на ресурсозберігаючі. Тому в першу чергу необхідно визначитися з розумінням сутності процесу ресурсозбереження. На офіційному сайті Українського державного науково-дослідного інституту нанобіотехнологій та ресурсозбереження Державного агентства резерву України [1], який є головною установою системи державного резерву у питаннях, пов'язаних із організацією якісного збереження матеріальних цінностей та наукового вирішення проблем у сфері зберігання товарно-матеріальних цінностей наведено наступне визначення ресурсозбереження – це прогресивний напрям використання природно-ресурсного потенціалу, що забезпечує економію природних ресурсів та зростання виробництва продукції при тій самій кількості використаної сировини, палива, основних і допоміжних матеріалів.

Більшість науковців визначають процес ресурсозбереження як той, що охоплює комплекс технічних, економічних, організаційних заходів, спрямованих на раціональне використання ресурсів та забезпечення зростаючих потреб у них головним чином за рахунок економії. Деякі автори визначають лише одну сторону неефективного ресурсозбереження на підприємствах, а саме низьку ефективність використання ресурсів як наслідок технологічної відсталості підприємства, високого морального та фізичного зносу основних виробничих фондів. Таким чином, аналізуючи різні погляди на ресурсозбереження, можна зазначити, що ресурсозбереження – це проблема багатоаспектна. Її вирішення забезпечить збільшення випуску продукції при скороченні витрат усіх видів ресурсів, більш ефективне використання виробничих фондів, трудового потенціалу і, як наслідок, зниження собівартості цієї продукції. Крім того, навіть тоді, коли збільшення випуску продукції не передбачається конкретним організаційним заходом, ресурсозбереження призводить до підвищення ефективності роботи підприємства і, в цілому, до підвищення суспільної ефективності. У країнах із розвинутою ринковою економікою елементи ресурсозбереження розглядаються як складова частина проблеми ефективного управління виробництвом у конкурентному сформованому ринковому середовищі.

Т.В. Іванова [2] зазначає, що мотиваційна основа ресурсозбереження – це узгодження індивідуальних, колективних і державних інтересів у питаннях використання матеріально-сировинних ресурсів. Домінування дер-

жавних інтересів у ресурсоспоживанні (за командно-адміністративної економіки) не забезпечує раціонального ресурсоспоживання, оскільки зацікавленість у цьому трудових колективів і окремих працівників є незначною; планування індивідуальних інтересів ігнорує інтереси державні, тяжіючи до хижацького, марнотратного використання ресурсів. З огляду на це, для раціонального ресурсоспоживання і ресурсозбереження оптимальним є поєднання індивідуальних, колективних і державних інтересів. Колективні та індивідуальні економічні інтереси можуть бути задоволені лише за оптимального поєднання державної, колективної та приватної власності на засоби виробництва, оскільки результати ресурсозбереження безпосередньо впливають на доходи власників засобів виробництва. Тому важливою умовою забезпечення цього є конкурентоспроможний недержавний сектор економіки.

Практично всі напрями діяльності підприємства можуть бути пов'язані з ресурсозбереженням та робити свій внесок у підвищення загального рівня ресурсозбереження на підприємстві. В таблиці 1 наведена класифікація видів ресурсозбереження на промислових підприємствах. Тому, з метою отримання максимального ефекту від впровадження ресурсозберігаючих

заходів, важливо, щоб на підприємстві були максимально задіяні всі ланки.

Напрями впровадження принципів ресурсозбереження у сферах діяльності підприємства наведені в таблиці 2.

Таким чином, основні стратегічні напрями ресурсозбереження можуть бути зведені до таких:

- комплексне використання мінерально-сировинних і паливних ресурсів;
- впровадження ресурсозберігаючої техніки і технологій;
- широке використання в галузях переробної промисловості вторинної сировини;
- стабілізація земельного фонду, відновлення родючості землі, рекультивация відпрацьованих кар'єрів тощо;
- ефективне регулювання лісокористування, підтримання продуктивності лісів, активне лісовідновлення;
- збереження рекреаційних ресурсів при розміщенні нових промислових об'єктів.

Отже, в сучасних умовах господарювання однією із дуже важливих проблем кожного підприємства є економія ресурсів та пошук резервів кращого їх використання, що характеризується зниженням абсолютної та питомої ваги витрат окремих видів ресурсів, що дасть змогу

Таблиця 1

Класифікація видів ресурсозбереження на промислових підприємствах [3]

№	Ознака	Вид ресурсозбереження
1	Види ресурсів	матеріалозбереження, енергозбереження, фондозбереження тощо
2	Види ресурсозбереження	раціональне використання ресурсів, економія ресурсів, консервування ресурсів, заміна невідновлюваного ресурсу певним заміником, використання вторинних ресурсів, використання відходів інших галузей у якості сировини для власного виробництва, використання відновлювальних або порівняно менш вичерпних джерел енергії
3	Стадія життєвого циклу ресурсу	видобуток, переробка, виробництво ресурсу, споживання, транспортування, зберігання, утилізація
4	Стадія життєвого циклу продукції	передпроектні дослідження, проектування дослідного зразка, виготовлення дослідного зразка, виробництво кінцевого продукту, споживання (експлуатація) продукту, утилізація продукту
5	Об'єкт ресурсозбереження	продукт, процес
6	Рівень ресурсозбереження	ресурс, складова товару, товар (продукт), робоче місце, дільниця/цех, підрозділ, підприємство

Таблиця 2

Напрями впровадження принципів ресурсозбереження у сферах діяльності підприємства [3]

Сфера діяльності підприємства	Напрями впровадження принципів ресурсозбереження
- виробничо-технічна	слідкування за сучасними техніко-технологічними рішеннями та своєчасне впровадження ресурсозберігаючих технологій у виробничий процес;
- організаційно-економічна	організація ресурсозбереження на підприємстві, включаючи оцінювання необхідності ресурсозбереження, впровадження ресурсозбереження та моніторингу результатів;
- науково-дослідна	розробка та наукове обґрунтування впровадження ресурсозберігаючих техніко-технологічних рішень;
- маркетингова	популяризація та просування ресурсозберігаючих технологій на ринку;
- правова	розвиток нормативно-правової бази ресурсозбереження;
- соціальна	вдосконалення умов праці та безпеки праці на підприємстві, підвищення якості праці на підприємстві;
- екологічна	зменшення негативного впливу на навколишнє середовище;
- інформаційна	вчасне інформування про переваги ресурсозбереження

з такої самої кількості сировини й матеріалів виготовляти більше продукції без додаткових витрат суспільної праці, підвищить ефективність виробництва в цілому на кожному підприємстві. Комплексний розвиток усіх напрямів ресурсозбереження дасть змогу сформувати нову ідеологію господарювання, що базується на економічному використанні наявної ресурсної бази, оптимальному співвідношенні первинних і вторинних ресурсів та маловідходному виробничому циклі.

Аналіз стану ресурсозбереження на підприємстві повинен зачіпати як якісні, так і кількісні його сторони. Якісний аналіз складається з дослідження перспектив економії ресурсів, обумовленої розвитком науково-технічного прогресу, вивчення стану ринків продукції і ресурсів, прогнозів змін попиту та пропозиції та їх впливу на економічні показники роботи підприємства, визначення необхідних умов і факторів розвитку ресурсного потенціалу підприємства. Кількісний аналіз ресурсозбереження як комплексна задача є складовою частиною загального аналізу економічного потенціалу підприємства. Крім того, він є таким, що складається з багатьох рівнів, тому що дані, отримані в результаті його проведення на нижчому рівні, передаються як вихідна інформація для аналізу на вищій рівень.

Головною рисою ресурсозберігаючої діяльності підприємства на сьогодні повинна бути орієнтація на проведення комплексу заходів, які швидко реалізуються, охоплюють різні сторони його діяльності та дають змогу досягти максимального ефекту економії. Об'єктивні умови для їх здійснення повинна забезпечити цілісна система управління ресурсозбереженням на підприємстві.

Основні напрями витрат підприємств, спрямовані на ресурсозбереження, виражені у відсотках наведені на рисунку 1 Дані свідчать про те, що вітчизняна промисловість розвивається у напрямі ресурсозбереження та оптимізації виробничих процесів, проте не йде шляхом виробництва власних передових технологій, які б сприяли підвищенню ефективності використання ресурсів.

Висновки. Отже, раціональне ресурсоспоживання й ресурсозбереження – проблема комплексна й багатопланова. Перед більшістю підприємств в сучасних умовах постає необхідність у перспективному управлінні ресурсами задля

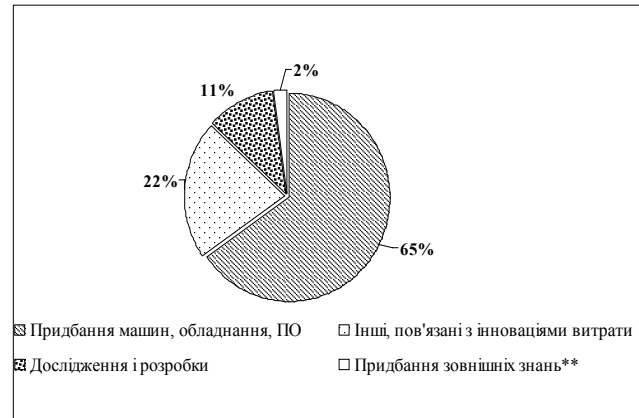

Рис. 1. Основні напрями витрат підприємств, спрямовані на ресурсозбереження, % [4]

** Придбання нових технологій (майнових прав власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ліцензії, проекти; інжинірингові та консалтингові послуги).

досягнення довгострокових позитивних результатів діяльності та з тим, щоб зайняти стійке становище на ринку. І від того, наскільки ефективно та раціонально здійснюється процес ресурсозбереження на підприємствах залежить розвиток як окремих підприємств, підвищення якості природокористування в розрізі економічної ефективності, так і збереження національного багатства країни в цілому.

Вважаю доцільним подальші дослідження методів управління процесом ресурсозбереження для подальшого формування механізму управління ресурсозбереженням на промислових підприємствах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Український державний науково-дослідний інститут нанобіотехнологій та ресурсозбереження: Ресурсозбереження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ndiresurs.gov.ua/2013-07-17-08-31-25>.
2. Іванова Т.В. Принципи державної політики екологічного та ресурсозберігаючого розвитку України в умовах глобалізації / Т.В. Іванова // Інвестиції: практика та досвід. – № 2/2011. – С. 96-100.
3. Ляшенко І.О. Окремі підходи до систематизації класифікацій у ресурсозбереженні / І.О. Ляшенко // Збірник наукових праць ЛНТУ «Економічні науки. Серія «Економіка і менеджмент». – Випуск 8(30). – Луцьк, 2011. – С. 201-210.
4. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.